

СТАНОВИЩЕ

от

проф. дфн Стоян Андреас Ставру, ИФС-БАН

по конкурса, обявен в ДВ 47/04.06.2024 г.,

за академичната длъжност **„Професор“**

в Нов български университет

в Област 2. „Хуманитарни науки“

по професионално направление

2.3 „Философия“

1. Информация за конкурса

Представям настоящото становище в качеството си на външен член на научно жури за академична длъжност „професор“ въз основа на: ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, Заповед на Ректора на Нов български университет № 3-РК-315/25.07.2024 г. и Решения от първото заседание на научното жури.

В конкурса за академична длъжност „професор“ по професионално направление 2.3 „Философия“, участва един кандидат: доц. д.н. Боян Красимиров Манчев. Документите са подадени в срок и съответстват на изискванията на ЗРАСРБ. На първото заседание на научното жури беше решено да изготвя становище за оценка на представените от доц. д.н .Боян Красимиров Манчев публикации.

Настоящото становище се основава на предоставените от автора материали, като то ще се съсредоточи върху представения в конкурса основен монографичен труд „Свобода и свят. Трансцендентална философия и модална онтология“, публикуван от издателството на нов български университет през 2023 г. в обем от 720 страници.

2. Кратка биографична информация за кандидата

Боян Красимиров Манчев е роден през 1970 г., а от 2011 г. до 2021 г. е доцент по направление 2.3 Философия, към Департамент „Изкуствознание и история на културата“ в Нов български университет. От 2021 г. той е доцент към Департамент „Изящни изкуства“. Боян Манчев е придобил образователна и научна степен „доктор“ по научно направление 2.3 Философия с тема на дисертационния труд: „Наративната система в късните романи на Достоевски“, защитена в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1998 г, удостоверено с диплома от ВАК от 07.04.1999 г. На 01.09.2022 г. му е присъдена научната

степан „доктор на науките“ в докторска програма „Изкуствознание и визуални изследвания“, НБУ, професионално направление - 8.1. Теория на изкуствата, с тема: „Изкуство и поюзис: философия на образа и философска фигурология. Опити по епистемология на основанията на теорията на изкуството“.

Съгласно представената избрана библиография Боян Манчев е автор на 12 монографии, от които 6 са публикувани на български език, 2 – на френски език, 1 – на английски език, 1 – на италиански език, 1 – на японски език, и 1 – като двуезично издание на български и на английски език. Отделно са представени и две монографии в съавторство, издадени двуезично на португалски и на френски език. Посочени са и 5 художествени и есеистични книги, една от които има издание на български, английски, френски и немски език. За участието си в конкурса Боян Манчев е представил списък от 218 студии и статии, както и списък от 209 селектирани доклада, изнесени на научни форуми и лекции по покана в периода 1997 – 2021 г.

Боян Манчев членува в Международното достоевистко общество (International Dostoevsky Society, IDS), във Френската асоциация по семиотика (AFS), в Международния философски колеж, Париж (CIPh) и в Международното общество за философия и литература (IAPL) Боян Манчев е член на множество български и чуждестранни редакционни колегии и съвети, сред които редколегията на издателство *La Phocide* (Страсбург, Париж), редакционния екип на *Transeuropéennes* (Париж), експертния съвет на *European Alternatives* (London), редакционната колегия на сп. Критика и хуманизъм (София), редакционната колегия на сп. *Lignes* (Париж), редколегията на издателство Метеор (София) и др. Той организатор на множество конференции, повечето от които международни или с международно участие. Участва в ръководството на множество международни научни проекти.

3. Изпълнение на минималните национални изискванията за съответната научна степен

Съгласно представената от кандидата справка относно минималните изисквания точки по групи показатели за професор, както и видно от Доклад от Атестационна комисия за дългосрочно атестиране на доц. Боян Красимиров Манчев д.н., с цел обявяване на конкурс за доцент по професионално направление 2.3. Философия, Боян Красимиров Манчев отговаря на минималните национални изисквания за академичната длъжност професор, както и на допълнителните изисквания, въведени от Нов български университет.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Както посочих и в Раздел 1 от настоящото становище основният фокус на съдържателния анализ на научните постижения на Боян Манчев ще бъде представеният от него **хабилитационен труд** „Свобода и свят. Трансцендентална философия и модална онтология“, публикуван през 2023 г.

Монографията си поставя за цел да радикализира Кантовата критика, като модализира третата антиномия и експериментира с т.нар. от автора „хиперкритика“. Както посочва (с. 53) Боян Манчев, неговото изследване върху трансценденталната философия на Имануел Кант се разделя на два паралелни корпуса: езотеричен – Сврѣхкритика и модална онтология, и екзотеричен – Трансцендентална и модална онтология. Настоящото становище, предвид своята ограниченост, отнасяща се както до неговия жанр, така и до неговия обем, ще постави само няколко акцента от множеството разнообразни теми, които Боян Манчев разглежда с изключителна задълбоченост и в контекст, чиято широта прави четенето на монографията истинско предизвикателство.

Боян Манчев отбелязва, че представената от него книга не е „книга *върху* Кант“, а е „книга *през* Кант, книга *с* Кант“ – нещо, което може да бъде ясно усетено от всеки заинтригуван читател от началото до самия край на монографията. Манчев е убеден, че съвременната онтология не може да си позволи „заскобяването“ на Кант и въпросът за субекта, тъй като това би я превърнало в попонтология или дори в нова онтология (с. 44). Модерната философия не трябва да бъде парализирана от „схващането на свободата като онтологично условие или като субективна ефективност“ (с. 51), а трябва да надскочи този предел.

Основната **задача**, която си поставя Боян Манчев е да преработи онтологичната необходимост като свобода (с. 12), „да разкрие сврѣхкритическото ядро, което прави свободата безусловно условие на съществуващото“ (с. 112). Тази свобода е не само „условие за съществуването, иманентно на света“ (с. 11), но е и „задача на мисленето, която позволява на мисленето, мислейки себе си, да надскача себе си, ставайки повече-мислене, повече-разум“ (с. 12). Така „философията става философско светотворчество с понятийни средства“ (с. 9), като познавателните условия се превръщат в „условия на производството на самото условие“ (с. 10) – пробив, който Боян Манчев обозначава с понятието „сврѣхкритика“ (с. 13). Критическият обрат е дублиран от един нов „хипертетичен“, бих го нарекъл дори „модален“ обрат, при който „скандалът на разума“ ескалира до сензацията за „сврѣхкритическото действие на критиката“ (с. 107). Кантовата

критика надскача себе си (с. 118) и нейният „иманентен ексцесивен елемент“ (с. 118) се (пре)въплъщава в модална свръхкритика. В тези превъплъщение Боян Манчев разчита на диалозите си с философи като Соломон Маймон (способностите на духа), Дейвид Хюм (каузалността), Красимир Манчев (модалните понятия), Жакоб Рогозенски (скока между първата и втората критика), Артур Шопенхауер (каузалността), Александър Баумгартен, Кристиан Волф и много други.

Първата част на монографията се фокусира върху понятието за свобода и неговата връзка с каузалността и необходимостта. Антиномията на едновременното съществуване на природни закони и свободна воля се разрешава не чрез разсичането между ноумени и феномени („двойната каузалност на природата и свободата“, с. 140), а чрез ексцеса на свободата като модална категория в самото легло на света, превръщайки последния в „порядък на свободата“ (с. 134). Свободата е не само „спонтанна каузалност“ (с. 139), но тя е и модална необходимост: „Във и чрез свободата нещата стават необходими, тоест постигат максималния интензитет на съществуването“ (с. 146). В тази връзка е и тезата, че свободата е „субект на повеля“ (с. 197): „свободата е буквално повелително наклонение: тя става императив на инфинитива. Свободата е *повече-от-обективност*: тя е моралната необходимост, закон. Тоест дори да е регулативният принцип на един действителен свят, тя е, *въпреки всичко, конститутивният принцип на един необходим свят*. Свободата е самата възможност на необходимостта. Случайност на необходимостта в света на събитията... мета-физично тя е абсолютният случай на *Паннеобходимостта*: на абсолютно необходимия свят“ (с. 198). Тази модална апология на свободата „въпреки всичко“ и дори „въпреки света“ (с. 597) е основен патос на монографията на Боян Манчев.

Боян Манчев предлага нова модалност на каузалността, която той нарича „метакаузалност“ или „свръхкаузалност“, която „предполага не суспендиране на темпоралния порядък, а неговото преобръщане: времето на *необходимия свят* и инфинитивно време, което (се) полага (в) съществуването; то идва към нас“ (с. 162).

Особено значение при удържането на „космологическото измерение на понятието за свобода“ (с. 176) е отдадено на третата критика и най-вече на въпроса за целесъобразността – понятие, което също е вкарано в режим на антиномия. Целесъобразността, разбирана като „същностно противощелесъобразна“ (с. 176), т.е. като отклонение, трансформация и дори „перверзия“ (тук ще си позволя да направя още една словесна крачка от казаното от Боян Манчев, което е „первертиране“ – пак там) с неуменалните, непознаваеми сами по себе си цели на природата“ (пак там), разкрива трансценденталната операция като превъзможващо действие: „целесъобразността на

природата – иманентното действие на трансценденталното – е совалката на понятието за свобода, втъкващо я в ядрената тъкан на съществуването“ (с. 178). Подобно на Кант, Манчев разчита на целесъобразността в нейното освобождаващо действие спрямо случайността (абсолютно необходимата случайност като спонтанно начало на републиката на свободата, с. 201), но естетическата идея, за която Кант казва, че ни „пренася отвъд пределите на опита посредством способност за въображение“, за Боян Манчев вече „е не идея, а модалност на действието на разума, негово състояние, което обозначава мобилизирането на творческата му мощ, интензифицирането на активността му“ (с. 187).

Именно тази нова „модалност на действието на разума“ позволява на Боян Манчев да извърви пътя от същностно противоцелесъобразната целесъобразност до т.нар. от него „синтетична целесъобразност“ (с. 187). Така: „свободата, свръхсетивната каузалност, в крайна сметка преобразува противоцелесъобразно природно-божествената целесъобразност“ (с. 213). Разумът прониква в най-съкровената дълбина на природата именно като модалност. Дългът, който дава тяло на свободата, участва в „превъзмогващия синтез“ на третото (с. 218), с което постига най-важната за Кант цел: удържането на едновременната възможност на свят и субект. Ще цитирам една от най-важните според мен тези на Боян Манчев, отнасяща се именно до ролята на целесъобразността: „целесъобразността е от модален характер: тя е *свръх-полагането*, налагането, ако не и *въз-лагането* на порядъка на свободата върху света на детерминизма на природата“ (с. 220). Но тази целесъобразност е „контра-финална“ (с. 221), „противна на целта“ (с. 221), контраактуализираща (с. 573), обверсна (с. 573) и модално преобразуваща. Чрез нея разумът „в крайна сметка извършва автоконститутивна модална операция, полагайки се като безусловна и абсолютна необходимост“ (с. 261). Разумът действа като модализатор (с. 297), при който трансценденталната модалност (трансмодалността) „е по необходимост преработка на въпроса за съществуването и друг негов отговор“ (с. 298). Тук от особен интерес са понятия като „модално нарастване“ (с. 309), „модален трансверсал“ (с. 310), „модална визея“ (с. 311), „модална тетика“ (с. 315).

Особено интересни и иновативни, съставляващи безспорен принос, са идеите за т.нар. „трансцендентална субрепция“ (с. 365), свързана с понятия като „субрептивна инверсия“, „субрептивна диалектика“ и „субрептивен риск“. Не само терминологията, но и съдържателният обрат зад нея действително могат да доведат до главозамайване при четенето на монографията на Боян Манчев. При обосноваването на една практическа икономия на свободата според Боян Манчев трябва да разчитаме именно на

„субрептивното преобръщане на регулативния принцип в конститутивен“ (с. 341), в което се изразява и „безрезервният ексцес на самоучредяващия се, от свободата, закон“ (пак там). Авто-конститутивният характер на тази „метатрансцедентална субрепция“ (с. 344) е в основата на това, което Манчев, нарича „производство на регулативна идея с конститутивно действие“ (пак там). Преходът „Кант-Манчев“ е ясно демонстриран чрез сравнението между регулативната функция на архитекта и конститутивната функция на твореца (с. 345). Посочено е и мястото на справедливостта като „установяване на спонтанността в собственото ѝ условие, което я енергизира модално“ (с. 392). Това модално-онтологично определение на справедливостта е особено симпатично, тъй като открива нови възможности за мислене за справедливостта извън рамките на практическия разум.

Втората част на монографията се фокусира върху същността на реалното. Тази част започва с отрицателния отговор на Кант на въпроса възможна ли е „емпиричната свобода“ (с. 402) и завършва с модалното имплантиране на свободата в сърцето на реалното (с. 589). Манчев настоява, че реалността на обекта „е винаги модална“ (с. 430), защото той „е винаги даден някак“ (пак там): „феноменът е резултат на модален срез, на модален синтез“ (с. 431). Неговата реалност е отворена, промяната е неговият субстрат, а истинското име на тази промяна е „устояването“: „Реалното е едновременно постоянство и промяна, тоест устояване. Негов субстрат е самата трансформабилност на нещото. Същевременно нещото в себе си не е нищо; то не е захвърлено в апофатическия ад. То е нещо за други сетива, за други изяви, за нечовешки модализации“ (с. 431). Няма ноуменална реалност. Реалността винаги е в някаква изява: било то човешка, или нечовешка.

Боян Манчев влиза във временен съюз, но и в непрекъснат задочен диалог, с Маймон, съгласявайки се с него, че „разумът не трябва да абдикира на прага на ноумена: той трябва да упорства в опита за преодоляване на ноуменалната бариера, докато не отключи тъмната иманентност на нещото в себе си“ (с. 451). Това ограничение, което си е поставил самият Кант, не му позволява „да схване пораждането на самите обекти на опита“, което „единствено би могло да представлява иманентен субстрат на тяхното трансцедентално полагане“ (с. 451-452). На този „генетичен метод“ на Маймон и предлаганите от него „математически чудеса“: значението на диференциалите за производството на реалното (с. 508), Манчев противопоставя модален подход, който стъпва върху „тъмното изкуство“ на Кантовия схематизъм (с. 509). Основната критика на Манчев към Маймон, е че последният не (раз)познава „модалната тъкан“ на света и

поради това предлага решение, което „блокира нерва на необходимостта, даващ тласък на мускулатурата на трансценденталния организъм, необходим му за неговия лъвски скок ... към обетованата земя на *необходимия* свят“ (с. 523). Манчев е категоричен: „производството на реалното е модално фундирано“ (пак там), „за да има *необходима* валидност, реалното трябва да бъде конструирано модално“ (с. 524). Именно модалността като визея, като „свръхредно преобразуваща априорна част“ (с. 567), позволява „действието-устояване на факта-събитие като метаморфоза“ (с. 529).

Отново се появява ролята на трансмодалното, което „осъществява модалното превключване в иманентното (пред)опитното поле“, като прави и нещо повече: „интензифицира самата материя на опита като модална материя“ (с. 535). Тук е едно от най-въздействащи за мен изречения в монографията на Манчев: „независимо че материята не може да бъде мислена като субект *stricto sensu*, в нея се конфигурират модални ядра, които са своеобразна форма на природна (противо)целесъобразност, доколкото са вътрешно препятствие от емпиричен порядък, което при все това модализира трансценденталния фокус“ (пак там).

За да не става твърде дълго настоящото изложение само ще отбележа оригиналността на идеите за „трансценденталния кайрос“ и инфрапрезентациите, мислени като „иманентното реле на даденото“ (с. 537), на направената аналогия с машините на желанието при Делъоз и Гатари като акт на „имплантиране на ядрата на субективност на нивото на емпиричното“ (с. 551), както и на представянето в методологическото заключение на чудодейната сила на модалностите като онтомодални оператори (с. 567). Модалната онтология в крайна сметка се оказва свръхкритически реализъм, при който свободата е „силата на себенадмогването на света“, тя е „силата, която *прави* света свят в собственото му надскачане“, в „себевъзмогването на света, *откъм* самия свят“ (с. 589). Това себенадмогване е и форма на устояване – понятие, с което са свързани и изключително интересните и богати на приноси текстове, включени като приложения към монографията.

5. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Научните трудове на Боян Манчев са многократно цитирани както в българската научна литература, така и в множество чуждестранни източници. Представените цитати отговарят изцяло на нормативните изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ и показват приноса на Боян Манчев като учен.

6. Препоръки и критични бележки по хабилитационния труд

Нямам препоръки и бележки към кандидата.

7. Лични впечатления за кандидата

Познавам доц. д.н. Боян Манчев от дискусии, в които сме участвали заедно, както и от редица негови творчески и медийни изяви. Боян Манчев е утвърден учен, чийто идеи и стил са ясно разпознаваеми за всеки, който работи в полето на онтологията, философията на изкуството и политическата философия. Със своите научни и публични изяви Боян Манчев допринася, както в България, така и на световно ниво, не само за развитието на едни от най-съвременните възгледи във философията и в теорията на изкуството, но и за обществената чувствителност към важни естетически, етически и политически проблеми.

8. Заключение

От представените документи може да се заключи, че Боян Манчев отговаря и значително надхвърля минималните национални и институционални изисквания за съответната академична длъжност. Неговата научноизследователска, публикационна и преподавателска дейност притежава всички необходими качества, за да бъде избран на академичната длъжност „професор“ по професионално направление в 2.3 „Философия“, Област 2. „Хуманитарни науки“. Убедено гласувам „за“ Научното жури да предложи Боян Манчев да бъде избран на академичната длъжност „професор“ в Нов български университет.

24.09.2024 г.

Подпис:

проф. дфн Стоян Ставру